

Список використаних джерел:

1. Босак О. З. Становлення та розвиток системи публічного управління в Україні. Реформа публічного управління в Україні: виклики, стратегії, майбутнє: монографія. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; відп. редактор І. А. Грицяк. К.: К.І.С. 2019. 240 с.
2. Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень: Проблеми теорії, методології, практики: монографія. К.: Вид-во УАДУ. 2015. 328 с.
3. Базарна О.В. Поняття, суть, природа публічного управління та державного управління. Електронний ресурс. Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2012_
4. Грицяк І.А. Публічне управління в Україні: становлення за європейськими стандартами. Вісник Академії митної служби України. Серія: "Державне управління".. 2018. № 2(3). С. 33– 38
5. Грицяк І.А. Система публічного управління в минулому та потреба реформ (виклики пострадянського часу). Реформа публічного управління в Україні: виклики, стратегії, майбутнє: монографія. Нац.акад. держ.упр. при Президентові України; Відп. редактор І.А. Грицяк. К.: К.І.С. 2019. 240 с.
6. Желюк Т. Л. Публічне управління: сучасні реалії та перспективи для України. Публічне управління та регіональна політика в країнах Центральної і Східної Європи: зб. матеріалів доповідей за матеріалами наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 22 жовт, 2019 р. – Тернопіль. ТНЕУ. 2019. 202 с.
7. Особливості публічного управління та адміністрування : Навчальний посібник. Бакуменко В. Д., Бондар І.С., Горник В. Г., Шпачук В. В. – К. : КНУКіМ. 2016. 167 с.

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.1.18>

ПАСТУХ І.Д.

**СУДДЯ ЯК СУБ'ЄКТ РОЗГЛЯДУ СПРАВ
ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ**

JUDGE AS A SUBJECT OF ADMINISTRATIVE OFFENSES TRIAL

Досліджено особливості правового статусу судді в системі суб'єктів розгляду справ про адміністративні правопорушення. Виділено організаційні, компетенційні та процесуальні особливості реалізації такого статусу у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. До організаційних віднесено особливу процедуру призначення та вимоги до кандидатів на посаду судді, місце та призначення суду у системі державної влади та у здійсненні процедур правосуддя, забезпеченість виконання рішень суду санкціями. До компетенційних особливостей віднесено виключне право застосовувати заходи адміністративної відповідальності (окремі види адміністративних стягнення, заходи відповідальності, що застосовуються до неповнолітніх), право розгляду окремих категорій справ, визначено особливості відповідних адміністративних проступків, реалізації суддівського розсуду, розмежовано територіальну підсудність справ, розкрито повноваження щодо вирішення питання про відшкодування завданої правопорушенням шкоди). Процесуальні особливості пов'язано зі строками накладення адміністративного стягнення, розгляду справ, можливості їх зупинення, порядком набрання постановою судді законної сили та її перегляд та інші). Акцентується увага на удосконаленні застосування судом такого заходу процесуального примусу як привід. Напрямом удосконалення законодавства у цьому контексті визначена доцільність законодавчого закріплен-

© ПАСТУХ І.Д. – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування (Національна академія внутрішніх справ)

ня закріплення положення про можливість розгляду справ про адміністративні проступки без присутності осіб, які їх вчинили (де їх участь визначена КУпАП як обов'язкова) у випадках належного їх повідомлення про час і місце розгляду справи або неможливості приводу цих осіб у разі їх відсутності за місцем проживання (реєстрації). У ході проведеного дослідження запропоновано авторське визначення поняття «правовий статусу судді у справах про адміністративні правопорушення».

Ключові слова: суд, суддя, правовий статус судді, розгляд справ про адміністративні правопорушення, адміністративні стягнення, провадження у справах про адміністративні правопорушення.

The peculiarities of the legal status of a judge in the system of subjects of consideration of cases on administrative offenses are studied. The organizational, competence and procedural features of the implementation of this status in the proceedings on administrative offenses are highlighted. The organizational ones include a special procedure for the appointment and requirements for candidates for the position of judge, the place and appointment of the court in the system of state power and in the implementation of justice procedures, ensuring the implementation of court decisions by sanctions. Competent features include the exclusive right to apply measures of administrative responsibility (certain types of administrative penalties, measures of responsibility applicable to minors), the right to consider certain categories of cases, determine the features of relevant administrative offenses, exercise judicial discretion, delimit territorial jurisdiction, disclose powers the question of compensation for damage caused by the offense). Procedural features are related to the terms of imposition of administrative penalties, consideration of cases, the possibility of their suspension, the order of entry into force of the judge's decision and its review, and others). Emphasis is placed on improving the court's application of such a measure of procedural coercion as an excuse. The direction of improving the legislation in this context is the expediency of legislative consolidation of the provision on the possibility of considering cases of administrative misconduct without the presence of persons who committed them (where their participation is determined by the Code of Administrative Offenses) in cases of proper notification about these persons in case of their absence at the place of residence (registration). In the course of the study, the author's definition of the concept of "legal status of a judge in cases of administrative offenses" was proposed.

Key words: court, judge, legal status of a judge, consideration of cases on administrative offenses, administrative penalties, proceedings on cases on administrative offenses.

Постановка проблеми. Сьогодні спостерігається негативна тенденція збільшення випадків порушення прав та законних інтересів громадян діями та рішеннями різноманітних суб'єктів уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення. Розгляд справ про адміністративні правопорушення судом є однією із визначених законом процедур судочинства. Серед інших суб'єктів владних повноважень, у яких діяльність по розгляду справ про адміністративні проступки є другорядною, суд посідає особливе місце, оскільки наділений низкою специфічних ознак для вирішення правових спорів як його основної функції. У цьому контексті важливо встановити зміст цих особливостей, що сприятиме не тільки ефективному удосконаленню адміністративно-деліктного законодавства, а і забезпеченню прав та законних інтересів учасників відповідного провадження.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Варто наголосити, що питанням правового статусу судді приділялася певна увага в науці адміністративного права у працях вчених-юристів, зокрема: О.М. Бандурки, В.М. Бевзенка, Ю.П. Битяка, В.В. Гапунька, В.М. Гарашука, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, О.В. Кузьменко, Р. С. Мельника, Т. П. Мінки, Р.В. Мироноука, С. О. Мосьондза, В.П. Петкова, С.В. Петкова, О. В. Поштаренка, Д. В. Приймаченка, А. О. Собакаря та ін. На рівні дисертаційних досліджень питання розгляду справ про адміністративні правопорушення в судах розглядали С.О. Короед, А.А. Іваничука, В. М. Скавронік, Г.Б. Супрун, Ц.В. Колінько. Однак вказані наукові праці окреслену проблематику висвітлюють частково, в аспекті розгляду більш змістовних питань.

Мета статті – на підставі аналізу законодавства та наукових розробок теоретичних питань визначити поняття та особливості правового статусу судді в системі суб'єктів розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Однією із особливостей адміністративної відповідальності, що відрізняє її від інших видів юридичної відповідальності, є широке коло суб'єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення. Відповідно до положень ст. 213 КУпАП ними, зокрема, можуть бути: адміністративні комісії при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; виконавчі комітети (а в населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, - виконавчі органи, що виконують їх повноваження) сільських, селищних, міських рад та їх посадові особи; районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді), а також місцеві адміністративні та господарські суди, апеляційні суди, Верховний Суд (відповідно до положень діючого законодавства справи про адміністративні правопорушення розглядаються суддями одноособово).

Безперечно, даний перелік не є вичерпним, оскільки сам Кодекс, інше законодавство про адміністративну відповідальність передбачають право й інших уповноважених суб'єктів (органи виконавчої влади, інші державні органи) розглядати справи про адміністративні правопорушення. Усіх цих суб'єктів і закон об'єднує спільне завдання – «охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого порядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством» [1]

Незважаючи на спільні завдання діяльності усіх цих суб'єктів, їх якісні характеристики є різними, що певним чином впливає і на результати їх роботи. У цьому контексті окремо слід виділити суддів, яку мають низку особливостей їх адміністративно-процесуальної діяльності, реалізація яких дозволяє їм мати право та належним чином розглядати справи про адміністративні проступки та виносити відповідні постанови.

Ці особливості можна поділити на наступні види: а) організаційні; б) компетенційні (юрисдикційні); в) процесуальні.

До першої категорії таких вимог слід віднести, по-перше, ті, що висуваються до кандидатів на посаду судді. Відповідно до статті 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2], на таку посаду може бути призначений лише добросесний громадянин України певної вікової категорії (не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років), з вищою юридичною освітою, досвідом роботи (вимагається стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ять років), фаховою компетентністю, з відповідним документально підтвердженим рівнем володіння державною мовою. Як вірно зазначає М. Оніщук «на сьогодні законом визначено вимоги до кандидатів на посаду судді, встановлено процедуру їх спеціальної підготовки, за результатами якої передбачено проведення кваліфікаційного іспиту. Такий порядок дає змогу чітко визначити та підготувати найкращих, тому сьогодні вже не протекція, а належна суддівська кваліфікація та освіта є запоруками високого професіоналізму судді» [3, с. 6].

Наступною особливістю судді є його місце та призначення в системі владних органів. Судді є носіями судової влади в Україні, які здійснюють правосуддя незалежно від законодавчої та виконавчої влади. Вони є посадовими особами судової влади, які відповідно до Конституції України наділені повноваженнями здійснювати правосуддя і виконувати свої обов'язки на професійній основі в судах загальної юрисдикції. Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права [2].

Здійснення правосуддя для судді є його основним обов'язком. Для інших суб'єктів владних повноважень таке повноваження є другорядним оскільки вони призначені для вирішення інших основних завдань (публічне адміністрування сферами та галузями, охорона публічного порядку та безпеку, державного кордону тощо). Єдиним суб'єктом, який за цією ознакою наближений до судді є адміністративні комісії при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад. Відповідно до п. 1 Положення про адміністративні комісії Української РСР, затвердженого Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 9 березня 1988 року №5540-ХІ, «завданням адміністративних комісій є розгляд справ про адміністративні правопорушення, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання радянських законів, правил соціалістичного співжиття, чесного ставлення до державного і громадського обов'язку, поваги до прав, честі й гідності громадян, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самими правопорушниками, так

і іншими особами». Цим Положенням, а також КУпАП закріплена виключна компетенція адміністративні комісії розглядати усі справи про адміністративні проступки, крім тих, що віднесені до компетенції інших органів (посадових осіб).

До особливостей цього виду слід також віднести наявність у Кримінальному кодексі України статті 382, санкція якої передбачає покарання за умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкодження їх виконанню.

Компетенційними особливостями судді є наступні. По-перше, – їх виключне право застосовувати окремі види адміністративних стягнень та інші заходи відповідальності. Усі адміністративні стягнення, передбачені ст. 24 КУпАП (крім попередження та штрафу) застосовуються лише судами, оскільки суттєво впливають на реалізацію особистих, майнових та немайнових прав особи. Розширюється компетенція судів по розгляду справ про інші адміністративні правопорушення положенням ч. 1 ст. 221 КУпАП, зокрема тими, що вчиняються особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, незалежно від того, до компетенції якого органу (посадової особи) вони спочатку були віднесені. Наслідком розгляду таких справ може стати застосування суддею до неповнолітнього як адміністративних стягнень так і заходів впливу, що до них можуть бути застосовані (зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; попередження; догана або сувора догана; передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання).

З цього приводу, окремо слід звернути увагу на право розсуду судді при призначенні покарання. На думку В.О. Немченка суддівський розсуд в адміністративному процесі це офіційна, регламентована нормами адміністративно-процесуального права можливість судді обирати (визначати) найбільш оптимальний варіант рішення (дії) з кількох юридично допустимих його (її) варіантів [4, с. 11]. А. Мірошніченко визначає суддівський розсуд як суб'єктивний вибір одного з можливих варіантів у глумаченні та застосуванні права та у встановленні фактів, що здійснюється суддею [5, с. 3]. Суддівський розсуд – це аналіз альтернативних варіантів вирішення справи з метою вибору найбільш адекватного для конкретної ситуації. При цьому методика вибору при ухваленні судового рішення універсальна: вибір судді впливає з мотивів, виражених у логічних конструкціях, а також прагненні до справедливості [7, с. 27]. Зміст суддівського розсуду визначають його дискреційні повноваження. У теорії права розрізняють такі види дискреційних повноважень: 1) право на власний розсуд вирішувати вчиняти дії чи утриматись від цього; 2) вибір в ухваленні одного із можливих та юридично допустимих рішень (вчинення дій); 3) вибір способу дії. Суддівський розсуд у справах про адміністративні правопорушення реалізується, зокрема, у декількох випадках: а) враховуючи при призначенні покарання в межах санкції статті особливої частини КУпАП характер вчиненого правопорушення, особу порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність; б) обираючи вид заходів адміністративної відповідальності, які доцільно застосувати. Таке право судді передбачено ст. 13 КУпАП, де зазначено, що у разі вчинення особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років адміністративних правопорушень, передбачених статтями 44, 51, 89, 121-127, 130, статтею 139, частиною третьою статті 154, частиною другою статті 156, статтями 173, 173-4, 174, 183-1, 185, 190-195 цього Кодексу, вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. Водночас за вчинення цих же правопорушень (крім того, що передбачено ст. 185) судом (з урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи, яка його вчинила) можуть бути застосовані заходи впливу, передбачені статтею 24-1 цього Кодексу.

Усе це дозволяє стверджувати, що право суддівського розсуду та можливості вибору заходів адміністративної відповідальності у судді значно ширший, ніж в інших суб'єктів владних повноважень.

По-друге, суддя має особливу універсальну компетенцію щодо розгляду справ про адміністративні проступки. Якщо для всіх інших суб'єктів характерною ознакою є те, що вони розглядають справи про адміністративні правопорушення, що притаманні і пов'язані сферою їх (управління, адміністрування) діяльності (наприклад, органи Державної прикордонної служби України розглядають справи, пов'язані з порушенням прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон, невиконанням рішення про заборону в'їзду в Україну, з порушенням порядку в'їзду до району проведення антитерористичної операції або виїзду з нього; Державна міграційна служба – справи, пов'язані з порушенням законодавства про паспорт громадянина України, питання щодо реєстрації місця проживання, Держжоронпраці – про порушення нормативних актів щодо безпечного ведення робіт, зберігання, використання та обліку вибухових матеріалів у галузях промисловості; органи рибоохорони розглядають справи, пов'язані з порушенням правил рибальства та охорони рибних запасів тощо), то судді розглядають справи,

що порушують понад сто статей Особливої частини КУпАП, передбачених усіма її главами (від галузі охорони праці і здоров'я населення до здійснення народного волевиявлення та встановленого порядку його забезпечення).

Ці адміністративні проступки характеризуються підвищеним рівнем суспільної шкідливості порівняно з іншими проступками і як наслідок застосування більш жорстких санкцій за їх вчинення.

До компетенційних особливостей слід також віднести право судді вирішувати питання про відшкодування заподіяної проступком шкоди. Так, у ст. 40 КУпАП зазначено якщо у результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно майнову шкоду фізичній або юридичній особі під час вирішення питання про накладення адміністративного стягнення лише суддя має право одночасно вирішити питання про відшкодування винним майнової шкоди незалежно від її розміру шкоди. Крім цього тільки суд має право покласти на неповнолітню особу, яка досягла шістнадцятирічного віку, обов'язок відшкодувати заподіяну шкоду розміру, що не перевищує одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, або зобов'язати своєю працею усунути її.

Наявність таких повноважень суду сприяє повноті, всебічності та об'єктивності дослідження матеріалів справи, правильній оцінці зібраних доказів, оперативному усуненню шкідливих наслідків правопорушення. Це також позбавляє позивача від необхідності доводити підстави і розміри цивільного позову, призводить до значної процесуальної економії, усуває дублювання в роботі юридичційних органів [7, с. 37].

Коли шкоду заподіяно в наслідок чинення адміністративних правопорушень, підвідомчих іншим суб'єктам владних повноважень питання про її відшкодування вирішується в порядку цивільного судочинства. Лише адміністративна комісія та виконком сільської, селищної, міської ради мають право вирішити це питання одночасно з розглядом справи якщо розмір майнової шкоди не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

Певні особливості має територіальна юрисдикція таких справ. За загальним правилом справи про адміністративні правопорушення розглядається за місцем їх вчинення (ст. 276 КУпАП). Водночас, у разі вчинення водієм правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, підвідомчих судам, такі справи можуть розглядатися судами за місцем обліку транспортних засобів або за місцем проживання осіб, які ними керували. У разі вчинення особою адміністративного правопорушення передбаченого ч. 3 ст. 178 КУпАП відповідні справи розглядаються судом за місцем їх вчинення або за місцем проживання порушника.

Процесуальні особливості діяльності судді в адміністративно-деліктному провадженні наступні. Перш за все такими є строки накладення адміністративного стягнення. За загальним правилом, визначеним ст. 38 КУпАП, адміністративне стягнення може бути накладено усіма суб'єктами, уповноваженими розглядати справи про адміністративні правопорушення (крім суду), не пізніше як через два місяці з дня його вчинення, а при триваючому правопорушенні – не пізніше як через два місяці з дня його виявлення, а також три місяці з дня прийняття рішення про закриття кримінального провадження при наявності у діях особи ознак адміністративного проступку. Якщо ж розгляд таких справи є компетенцією суду, та загальний строк накладення адміністративного стягнення становить вже три місяці з дня вчинення правопорушення або його виявлення, якщо правопорушення є триваючим. Законом також встановлені спеціальні (збільшені) строки накладення стягнень для певних категорій адміністративних правопорушень: а) шість місяців з дня виявлення правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень законодавства про закупівлі, але не пізніше двох років з дня їх вчинення; б) три місяці з дня виявлення адміністративних правопорушень, передбачених статтями 204-1 і 204-2 цього Кодексу, вчинених іноземцями або особами без громадянства, стосовно яких у встановленому законом порядку прийнято рішення про примусове повернення чи примусове видворення з України, але не пізніше року з дня їх вчинення; в) один рік з дня його вчинення правопорушень, передбачених статтею 130 КУпАП.

Мають свої особливості і строки розгляду справ про адміністративні правопорушення. За загальним правилом такі справи розглядаються судом у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи. Водночас, такі строки можуть бути мінімальними (одна доба) загалом для тих правопорушень, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді адміністративного арешту (дрібне хуліганство, злісна непокоря тощо), арешту з утриманням на гауптвахті (військові правопорушення).

Крім цього, тільки суддя в межах реалізації свої дискреційних повноважень може зупинити строк розгляду справ про адміністративні правопорушення. Така можливість передбачена лише щодо правопорушень, пов'язаних з корупцією, у разі ухилення або неявки з поважних причин до суду осіб, які їх вчинили.

Ще однією процесуальною особливістю є те, що суддя стає учасником провадження у справах про адміністративні правопорушення лише на стадії розгляду справи та прийняття по ній рішення. Він не бере участі в адміністративному розслідуванні (не збирає доказів, не застосовує заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 260 КУпАП, тощо).

Крім цього, лише на цій стадії суддя має право прийняти рішення про застосування, до осіб, які вчинили певні адміністративні правопорушення, приводу, якщо вони ухиляються від явки на виклик органу Національної поліції або судді. Напрямом удосконалення законодавства у цьому контексті має стати нормативне закріплення у Кодексі положення про можливість розгляду зазначених у ч. 2 ст. 268 КУпАП справ про адміністративні проступки без присутності осіб, які їх вчинили у випадках належного їх повідомлення про час і місце розгляду справи або неможливості приводу цих осіб у разі їх відсутності за місцем проживання (реєстрації).

До процесуальних особливостей також слід віднести порядок набрання постановою судді у справі про адміністративне правопорушення законної сили та її перегляд. Постанова судді у справах про адміністративне правопорушення набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги. А постанова судді про накладення таких адміністративних стягнень як адміністративний арешт або арешт з утриманням на гауптвахті набирає законної сили з моменту її винесення. Апеляційний перегляд постанов суду здійснюється суддею апеляційного суду протягом двадцяти днів з дня надходження справи до суду. На відміну від результатів оскарження постанов у справах адміністративними органами, постанова апеляційного суду є остаточною й оскарженню не підлягає.

Характеризуючи особливості діяльності судді у провадженні по справах про адміністративні правопорушення, можна відзначити, що вона повинна здійснюватися відповідно до норм матеріального (встановлення ознак проступку, виду та міри відповідальності) так і процесуального права (з дотриманням процесуальної форми, процедур). Аналіз положень КУпАП свідчить, що ця діяльність є найбільш нормативно регламентованою, що сприяє реалізації визначених ст. 245 цього Кодексу завдань адміністративно-деліктного провадження.

Висновки. Підводячи підсумок розглянутим питанням можна сформулювати наступне визначення правового статусу судді як суб'єкта розгляду справ про адміністративні правопорушення. Це сукупність закріплених законом специфічних організаційних, компетенційних та процесуальних прав, обов'язків, обмежень і гарантій суддів щодо розгляду та вирішенню специфічних справ про адміністративні правопорушення у відповідній процесуальній формі, що дозволяють ефективно реалізовувати визначені Кодексом завдання деліктного законодавства та провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Напрямами подальшого удосконалення законодавства у цій сфері мають стати посилення організаційних вимог та процесуальної регламентації не тільки правового статусу суддів, а й інших суб'єктів владних повноважень уповноважених розглядати справи про адміністративні проступки.

ч. 2 ст. 268 КУпАП слід передбачити можливість розгляду зазначених у ній справ про адміністративні проступки без присутності осіб, які їх вчинили, у випадках належного їх повідомлення про час і місце розгляду справи або неможливості приводу цих осіб у разі їх відсутності за місцем проживання (реєстрації).

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122.
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. Ст.545.
3. Бути суддею / [Денисенко Л., Сироїд О., Фадєєва І., Шаповалова О.]. – Київ : Бізнесполіграф, 2015. 216 с.
4. Немченко, В. О.. Формування внутрішнього переконання судді в адміністративному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, , 2013. 15 с.
5. Мірошніченко А. Суддівський розсуд, судова помилка та суддівське свавілля (через призму юридичної відповідальності суддів): *наук.-практ. посіб.* Київ: Юрінком Інтер, 2020. 120 с.
6. Гураленко Н.А. Ціннісно-сміслові константи суддівського пізнання : *дис. ... д-ра юрид. наук* : 12.00.12. Львів, 2017. 388 с
7. Скавронік В. М. Адміністративно-юрисдикційна діяльність суду : *дис. канд. юр. наук.* 12.00.07. Віктор Миколайович Скавронік. Одеса. 2002. 164 с.